

palubní deník č. 4

Školní čtenářské kluby – pracujeme s knihami

Irena Poláková

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Brána ke vzdělávání – školní čtenářské kluby

Vítejte na palubě... na palubě lodi *Školní čtenářské kluby*. Paluba je nám metaforou společné trávené cesty směřující k stejnému cíli.

Projekt obecně prospěšné společnosti Nová škola, který je financován z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR prostřednictvím OP VK.

Knihy nás vábí a lákají. Svou vazbou, ilustracemi, vůní, množstvím... chodíme kolem nich, a i když je nikdy nevezmeme do ruky, víme o nich. Dokázali bychom říct, v jaké řadě naší knihovny najdeme *Příběh umění* či Chandlerovu detektivku. Čas od času otevřeme knihu, kterou známe podle vidění už léta, a teprve teď nastal čas na intimní setkání. Užasne, vypisujeme si, ohýbáme rohy, nespíme... nebo také knihy v třetině odložíme. Záhy si sjednáme jinou čtenářskou schůzku... To, co popisují, je zřejmě většinou z nás blízce známé. Protože..., protože, mimo jiné, žijeme knihami obklopeni. Knihami také zahrnujeme své děti, vlastní i svěřené. Mnohé děti, které navštěvují čtenářské kluby, tento luxus střídavého zájmu i nezájmu, stále možnosti výběru, nemají. Doma knihy nemají žádné. Do veřejných knihoven je daleko či je tam doposud nic netáhlo. Jedním z cílů čtenářských klubů je učinit knihy dětem dostupné. Pravidelně každý týden mohou přijít do prostředí, kde jsou knihy, mohou se jich dotýkat, odkládat je či si je půjčit domů. Na následujících řádkách přinášíme několik příspěvků, které popisují, jak s klubovou knihovničkou pracujeme. Těšíme se na vaše podněty a připomínky.

Více informací o čtenářských klubech, ukázky konkrétních lekcí i anotace knih, najdete na: www.ctenarskekluby.cz, či na facebooku: **Školní čtenářské kluby**.

Projektová knihovna jako středobod čtenářských klubů

Vyrůstala jsem v prostředí, kde veškeré police v neodmyslitelné obývací stěně vyplňovaly knihy, různě po bytě pak byly ještě další kusy nábytku opět plné knih. Dodnes si pamatuji podivný pocit, který jsem zakoušela

při návštěvě bytů kamarádů, kde často nebyla jediná kniha. Stále mi něco scházelo. Tato vypěstovaná potřeba mít kolem sebe knihy, a ještě spíše knihy a jejich čtenáře, mi připadá jako výborný vklad do života. Kniha je přirozenost, je stále po ruce, bydlí se mnou a svou přítomností mě nutí k občasné komunikaci. Zpětně to na sobě pozoruji. Rozhodně jsem neměla sklony ke čtenářství, spíše naopak. Prostředí mě udolalo.

Tento sáhodlouhý úvod bych si určitě mohla odpustit, ale neznám lepší přirovnání pro vyjádření důležitosti projektové knihovny. Děti některé tituly nečtou, jiné by mohly mít více výtisků, některá témata zde schází, ale ta přítomnost knih v prostředí, kde trávím čas, je, doufám, opravdu návyková. Děti, které říkají, že sice mají nějaké knihy, ale ani vlastně neví kde a jaké (cituji: „Možná nějaké jsou po babičce v garáži.“), těžko poznají, že jim něco schází.

Nedělám si iluze, že členové klubu získají podobný životní návyk jako já, ale mohou alespoň objevit nový rozměr. Pozorování mě opravňuje napsat, že ho již objevují. Třída, se kterou „bydlí“ knihovna, si zcela spontánně navykla ji používat, na hodiny čtení, o přestávce, v hodině, když děti dokončily práci. Velmi často se zde – více než v oficiální školní knihovně – zastaví i děti z jiných tříd, když potřebují něco ke čtení. Prohlédnou skladbu knih, prolistují, nechají si poradit často od mladších spolužáků a občas si i něco půjčí. Nedávno jsem zjistila, že „domácí“ mají ty knížky opravdu dobře zmapované. Například na posledním klubu Nela vyprávěla, že čte *Človíčkova dobrodružství* a že jsou tam dost malá písmena, starší Eda hned oponoval, jestli je to ta zelená s tím nahým pračlověkem, tak „tam jsou teda písmena velký“. A to je jen jeden příklad za všechny.

Postupné udolávání dětí čtenářským prostředím se ovšem nemůže zastavit, zvláště pokud je knihovna ve škole – a často v životě těchto dětí – ojedinělým bodem. Naše knihovnice každý týden přivázejí nové a nové knihy, ty pak zaujímají místo v improvizované knihovně (na okenních parapetech). Děti již tento systém chápou. Knížky jsou tam týden, někdy více, dle jejich zájmu. To, co je v knihovničce nastálo, k tomu se mohou vracet, nechat si na jindy, a hlavně znát to a doporučovat dalším.

Systém doporučování považujeme za klíčový, stále se snažíme dát mu nějaký systém a formu – napří-

klad vzkazy na obalech knih, velká kniha o knihách – tedy nějaká kniha recenzí na projektové tituly napsaná těmi, kteří knížky přečetli. Ráda se nechám inspirovat ze zkušeností jiných. Fakt, že malí čtenáři sami pocítují potřebu knížky doporučit, považuji za malou výhru.

Díky této výhře vznikl nápad soutěžit o výhru ještě větší. Spolu s mojí kolegyní a vedoucí druhého klubu jsme zpracovaly projekt *Pojďme číst*, na jehož financování jsme požádaly o grant Americkou obchodní komoru v rámci grantového programu *One World, Many Voices*. K našemu velkému překvapení a ještě větší radosti jsme byli vybráni a v příštím roce máme možnost vybudovat vlastní projektovou knihovničku pro celou školu a veřejnost. Protože projekt je třídní, bude se na realizaci podílet velká část členů čtenářského klubu *Knihomolové*. Jejich zkušenost – od ignorace po vědomé vybírání si a čtení knih – bude pro projekt klíčová. Náš čtenářský prostor udolávající nečtenáře k čtenářství bude tedy dále expandovat, mé skromné přání na závěr je, aby expandoval především do domovů našich členů.

(Tereza Nakládalová,
manažerka klubu v ZŠ Hlavečnick)

Jak si děti vybírají knížky?

Barevné obrázky, filmoví hrdinové, záhady

Na první schůzce čtenářského klubu měly děti možnost seznámit se s celou nabídkou klubové knihovničky. Novotou vonící knížky byly rozloženy na velkém stole a hýřily barvami svých obálek. Výtvarné ztvárnění obálek je jistě dětem prvním impulzem, proč vzít novou knihu do ruky a začít listovat. Ještě lépe, směje-li se z obálky nějaký večerníčekový nebo filmový hrdina, třeba Kuky nebo Tintin.

Děti se z počátku orientovaly podle množství a barevnosti obrázků a výběr byl spíše náhodný. V prvních výpůjčkách tak převládaly barevné komiksy a leporela. Velký zájem byl také o detektivky z řady *Klub Tygrů a Detektiv Klubko*. Kluky i holky přitahují napínavé a strašidelné příběhy, velkým lákadlem jsou přiložené lupy a jiná šifrovací zařízení, jejichž pomocí má čtenář průběžně pomáhat řešit různé záhady.

Pomoc s výběrem knihy

Postupně jsme se seznamovaly s dětmi, jejich zájmy a úrovní čtenářských dovedností, abychom byly schopny jim při výběru knížek pro domácí čtení dobře poradit. V klubové knihovně si vyberou začínající i pokročilejší čtenáři. Většina dětí si ráda nechá poradit, některé radu samy žádají.

Při doporučování knížek bereme v úvahu jednak složitost a délku příběhu, téma a velikost písma, jednak se snažíme postupovat tak, aby byl výběr v souladu s čtenářovou vyspělostí a jeho zájmy. Někdy je nutné volbu šetrně usměrnit, to když si dítě vybere knihu, která je zjevně nad jeho čtenářské možnosti. Ale nastávají i opačné situace – celkem zdatný čtenář si chce vypůjčit obrázkové leporelo...

Modelový rozhovor

Klubovou schůzku vždy zahajujeme představováním přečtených nebo rozečtených knížek. Sedíme v kruhu, každý drží svou knihu a má za úkol stručně ji ostatním představit, zdůvodnit její výběr, bodově ohodnotit (škála 1–10) a zkusit ji doporučit kamarádům. Posluchači pak mají prostor pro kladení otázek. Čtenář se samozřejmě může rozhodnout, že knihu vrátí nedočtenou. V tom případě chceme, aby vysvětlil důvody, které ho k takovému rozhodnutí vedly.

Ukázalo se, že schopnost stručně představit a zhodnotit knihu, a zejména pokládat otázky, není vůbec samozřejmá. Povídání o přečtených knížkách vážlo, a tak jsme se rozhodly poskytnout dětem přirozený návod „jak na to“. Přistoupily jsme k modelování rozhovorů o naší domácí četbě. Princip je jednoduchý – jedna z nás si vždy vybere nějakou knihu z klubové knihovničky, volíme zpravidla takové knížky, které nejsou zrovna na vrcholu dětské čtenářské hitparády. Je důležité vybrat si tak, aby nás četba, pokud možno, bavila a následné zdůvodnění našeho výběru dětem bylo dostatečně autentické. Kolegyně Hana například tíhne k strašidelným až hororovým příběhům nebo knížkám o zvířatech, mě zajímají knihy Roalda Dahla a příběhy průšviháček či průšvihářů ze školních lavic. Klubové setkání tedy zahajujeme ukázkovým rozhovorem o přečtené knize. Vždy vysvětlíme, proč jsme si vybraly právě tuto knihu, jedna z nás se ptá, druhá odpovídá, přičemž se snaží stručně představit autora, hlavní hrdiny, prostředí příběhu, vystihnout zápletku a naznačit rozuzlení. Knihu slovně zhodnotíme nebo obodujeme a svůj postoj zdůvodníme. Děti pak mají dostatek prostoru, aby se zeptaly na cokoli, co je zaujalo.

Ukázka modelového rozhovoru o knize Roalda Dahla *Matylda*

(osoby a obsazení: H – manažerka klubu Hana, A – manažerka klubu Alžběta, děti – členové klubu Kouřim)

H.: Alžběto, jak se jmenuje knížka, kterou nám chceš dnes představit?

A.: Matylda.

H.: A kdo je autorem, kdo Matyldu napsal?

A.: Napsal ji pan Roald Dahl.

H.: Hm, Roald Dahl, to asi není Čech.

A.: Ne, není, Roald Dahl je původem Nor, ale vyrůstal ve Velké Británii, kde také prožil většinu svého života. Jméno Roald mu rodiče dali po slavném norském polárníkovi Roaldu Amundsenovi, možná jste o něm už slyšeli. Své knížky pro děti i dospělé psal pan Dahl anglicky.

H.: A proč sis vlastně *Matyldu* vybrala?

A.: Už dlouho jsem si chtěla přečíst něco od Roalda Dahla, protože jsem slyšela, že zajímavě píše, a zatím jsem se k jeho knížkám, bohužel, nedostala. Když jsem byla malá, jeho knihy nebyly u nás vůbec dostupné, tak jsem se s ním chtěla konečně seznámit. Když jsem *Matyldou* listovala, zaujaly mě ilustrace, těch je v knížce hodně a jsou opravdu výstižné. Hned jsem chtěla vědět, kdo je Matylda a co prožívá.

V této fázi necháme kolovat dva výtisky *Matyldy*, děti si prohlížejí ilustrace.

H.: Kdo je vlastně Matylda a kde žije?

A.: Matylda je malá holčička, bydlí s rodiči v domku v malém městě v Anglii.

H.: Matylda je tedy holčička. Jak je asi na začátku příběhu stará? A roste spolu s příběhem?

A.: Na začátku jsou Matyldě čtyři roky a právě se úplně sama naučila číst. Uměla i perfektně počítat, skládat básně, byla hrozně chytrá, ale představte si, její rodiče si toho vůbec nevšimli.

Děti: Jak to?

A.: Její rodiče byli totiž dost zlí lidé, zajímalo je jen vlastní pohodlí, majetek a peníze. Svoji dcery si vůbec nevšimli, skoro s ní nemluvili a nikdy ji nevyslechli.

Příběh pak pokračuje v době, kdy Matylda nastoupila do 1. třídy základní školy. Ředitelkou školy byla strašně zlá slečna Kruťáková (zde děti zvedají knihu a ukazují ostatním vyobrazení slečny Kruťákové, kterou mezitím identifikovaly), ale Matyldinou třídní učitelkou byla naštěstí moc hodná slečna Dobrotová. Všechny děti i všichni učitelé se slečny Kruťákové báli, protože je opravdu krutě a nespravedlivě trestala. Když si knížku přečtete, dozvíte se, jak si děti nakonec s Kruťákovou poradily a jak to dopadlo s Matyldou a jejími rodiči a taky se slečnou Dobrotovou. Prozradím vám jenom, že Matyldin příběh končí šťastně.

Děti: A jak to, že slečna Kruťáková mohla být takhle zlá ve škole? Proč ji z té školy nevyhodili? Proč si na ni nikdo nestěžoval, třeba rodiče těch žáků nebo učitelé?

A.: Máte pravdu, je to divné. Ale děti si opravdu stěžovaly rodičům, jenže ti jim nevěřili, mysleli, že si prostě vymýšlejí, protože chování slečny Kruťákové bylo těžko uvěřitelné. A stejně dopadli i učitelé.

Děti: Měla Matylda sourozence?

A.: Měla staršího bratra, ten byl ale stejně hloupý jako rodiče.

Děti: Jak se mohla sama naučit číst?

A.: Nejdřív si dlouho prohlížela noviny, pak jedinou knihu, kterou její rodiče měli, což byla kuchařka. A postupně pochopila význam písmenek. Byla totiž výjimečně nadaná. Přečetla pak celou tamější místní knihovnu.

H.: Alžběto, mám pocit, že se ti tahle knížka opravdu líbila. Je to tak?

A.: Ano, líbila se mi moc. Příběh byl místy tak napínavý, že jsem nemohla přestat číst. Taky je to velmi originální příběh, to znamená jedinečný, neobvyklý. Matylda a slečna Dobrotová mi byly velmi sympatické.

H.: Myslíš, že je to knížka vhodná spíš pro holky?

A.: Nenechte se zmást růžovou barvou obálky ani tím, že titulní hrdinkou je holčička. Myslím, že knížka se bude líbit holkám i klukům. Doporučila bych ji spíš zdatnějším čtenářům, protože přece jen není tenká a písmenka jsou malá.

H.: Chtěl by si někdo z vás *Matyldu* přečíst?

(Hlásí se čtyři děti, jedna dívka si na konci schůzky knihu skutečně půjčuje.)

Na tento rozhovor Hana vzápětí naváže otázkami směřujícími postupně k jednotlivým malým čtenářům a jejich knížkám. Rozhovory plynou o poznání snáze než obvykle, děti se naším návodem zjevně inspirovaly a nemají už takové potíže s verbalizací svých myšlenek.

Cílem modelového rozhovoru je naučit děti stručně a jasně představit přečtenou knihu, smysluplně se vyjadřovat a dokázat formulovat i složitější otázky, dát svému vyprávění strukturu. Tyto rozhovory nemají primárně sloužit jako motivace k půjčení konkrétní knihy, ale pokud si dítě zvolí pro domácí četbu právě námi představovanou knihu, což se zhusta stává, považujeme to za úspěch. Příklady knih z klubové knihovničky, které jsme zatím přečetly a představily dětem: *Matylda, Jakub a obří broskev, Danny, mistr světa, Prevítovi, To jsem prostě já, Clarice Beanová, Vandiny tajné zápisky, O rackovi a kočce, která ho naučila létat, Pes hledá člověka, Tygří trápení, Usnula jsem, Sedm strašidelných příběhů.*

Úvodní část modelového rozhovoru, přinášející argumenty, které nás vedly k půjčení a přečtení konkrétní knihy, může dětem pomoci v procesu rozhodování a usnadnit volbu nové knihy. Zjišťují, že se při výběru knížky mohou řídit i jinými hledisky, než je barevnost obálky či množství obrázků. Modelovým rozhovorem rovněž doufáme přenést na děti svůj autentický čtenářský zápal.

Doporučení ostatních čtenářů

Vyprávění malých čtenářů o domácí četbě jsou stále zdařilejší a mohou už plnit svou další důležitou úlohu – být inspirací ostatním. Orientace v klubové knihovničce se díky novým informacím získaným od kamarádů postupně zpřesňuje a na řadu se dostávají zpočátku poněkud přehlížené tituly z edice první a druhé čtení, mezi výpůjčkami se objevuje i poezie, pohádky a pověsti. Často se stává, že si někdo ještě v průběhu úvodního kroužku zamluví knihu, kterou jiný čtenář právě představil. Taková situace je pro každého čtenáře velkým oceněním.

Vzpomínka na zimu – kniha pod stromečkem

O smysluplnosti našeho počínání ve čtenářských klubech se přesvědčuji takřka každý den, avšak ještě větším utvrzením pro mne je, když se k mému názoru přidá někdo další, v tomto případě „nezávislý pozorovatel“.

Noc před začátkem vánočních prázdnin jsme s dětmi našeho čtenářského klubu strávili ve škole. Jelikož všechny děti jsou zároveň mémi žáky, tedy žáky 2.A, noci ve škole se zúčastnila celá třída. Součástí této akce byla mimo jiné i vánoční nadílka. S rodiči jsme se již na třídní schůzce domluvili, že většina dětí ještě „věří na Ježíška“, a proto připravíme dárečky sami. Rodiče se okamžitě připojili k mému nápadu, že děti budou obdarovány knihou, kterou jim sami zakoupí dle jejich zájmu, vánočně ji zabalí a tajně přinesou do školy. Již „tajemně“ předávání balíčků bylo úžasné. To jsem ovšem netušila, jaký zážitek čeká mě, i ostatní dospělé při rozbalování balíčků pod třídním stromečkem, při skvělé vánoční atmosféře, při poslechu českých

vánočních koled, v setmělé třídě, kterou se line pouze záře žároviček (zapalovat svíčky máme totiž ve škole z bezpečnostních důvodů zakázáno), děti převlečené do pyžam, sedící na spacácích rozložených po celé třídě... Přála bych všem vidět to, co nastalo, když všechny děti ve stejném okamžiku začaly rozbalovat dáreček, ve kterém byla ukryta knížka. Ta zář v očích, mluvení jednoho přes druhého o právě jejich knížce, věty typu: „No, tuhle jsem si přál, jak to ten Ježíšek mohl vědět, když jsem si o ni nenapsal...“ – ukazování si knížek navzájem. Nakonec jsem musela rozsvítit a téměř všechny děti listovaly svou novou knížkou a valná většina se do ní začetla. Vrcholem bylo, když odmítly sledovat pohádku na interaktivní tabuli, kterou jsme hlasováním pečlivě vybírali dva dny před nocí ve škole s tím, že si chtějí číst. Musím přiznat, že jsem byla překvapená... velmi mile, ale skutečně překvapená. Je pravda, že 12 dětí naší třídy navštěvuje každé úterý čtenářský klub a každý pátek je součástí našeho společného rozvrhu dílna čtení, a také je pravda, že je patrný stále větší zájem všech dětí o čtení a o knihy, ale toto jsem opravdu nečekala... a tím méně „nezávislý pozorovatel“, kterého jsem předeslala již na začátku... Nezávislým pozorovatelem v oblasti čtenářství je Petr, přítel mé asistentky ve třídě, který ve svém volnu pomáhá zajišťovat hladký průběh naší noci ve škole. Při vánoční nadílce jen se slzami v očích stál a užasle hleděl na děti. Požádala jsem ho o pár slov na závěr těch mých:

„Kdyby mi někdo tvrdil, že uvidím 27 dětí takto nadšených z nové knihy, asi bych mu nevěřil.“ Bylo úžasné sledovat, jak krásný vztah děti ke knihám mají, s jakým nadšením si je prohlížejí a čtou.

Co dodat? Snad jen, že čtení je pro děti jednou z nejdůležitějších činností, posouvá je totiž v každém ohledu. A lze je k němu vést i tak, že jim činí velkou radost a potěšení. A to nejen těm, kteří školu zvládají s lehkostí.

*(Šárka Fantová,
manažerka čtenářského klubu v Kolíně)*

Půjčování knih

Při schůzkách čtenářského klubu *Knihomolů* v Hlavečnicku je běžné, že si děti zapůjčují knihy domů. Docházejí sem děti, které si za dobu trvání klubu půjčily dvě knihy, jiné svými výpůjčkami dávno pokořily desítku. Donést si knihu z klubu domů se stalo oblíbenou činností.

Jedním z aspektů, proč je výpůjčka mezi dětmi tolik v oblibě, je, že na každém klubovém setkání jsou představeny tituly knih, které se tematicky shodují s probíhající schůzkou. Knihy jsou vybírány paní knihovnicí a učitelkou v městské knihovně, která je pro děti svou vzdáleností nedostupná. Mnohé knihy v klubu vidí děti poprvé, což může být lákadlo, proč si knihu přinejmenším prohlédnout.

Každé klubové setkání začínáme při debatě v kruhu na koberci. Tématem jsou čtenářské zážitky dětí v průběhu posledních sedmi dní. Říci druhým, co jsem se dočetl, co mě zaujalo, doporučit tímto způsobem knihu dalším, je pro děti velmi lákavé.

Protože se snažíme vyjít dětem co nejvíce vstříc, bereme v potaz také jejich přání, záliby. Dá-li se předpokládat, že by navržené téma zaujalo většinu docházejících dětí, realizujeme ho. Pokud je přání dítěte příliš individuální, zapůjčíme v knihovně knihy speciálně pro něj.

Knihy zakoupené přímo do čtenářského klubu jsou dětem volně k dispozici ve školní třídě. Děti si z nich vybírají i při volném čtení během výuky, předčítají z nich svým spolužákům. Samovolně probíhá neřízené doporučování mezi dětmi stejného ročníku.

Ráda bych také zdůraznila, že za dobu vypůjčování knih domů se nestalo, že by kniha nenašla cestu zpět do našich rukou.

*(Martina Břeňová,
manažerka čtenářského klubu v ZŠ Hlavečnick)*

Jak jsme nakupovali knížky

V rámci našeho čtenářského klubu nám byla dána možnost nakoupit dětem knížky, které si samy vyberou. Rozhodli jsme se, že je děti dostanou v pololetí společně s hodnocením za uplynulý půlrok práce ve čtenářském klubu. Nejprve jsme si na schůzce předem povídali, obecně o knížkách, které se nám líbí, a pak, kterou bychom si třeba přáli a která nám doma chybí.

Rozproudila se živá diskuse, témata létala kolem: o koních, o legu, o princeznách a o všem možném. Nastal den „D“ a my se vydali do prodejny s knížkami. Při vstupu zůstaly děti stát, řada z nich v tomto obchodě ještě nebyla, což pro mě jako vášnivého čtenáře bylo v podstatě nepředstavitelné. A tak s úžasem hleděly na ty stohy knih. Začalo vybírání, jeden uviděl knížku, a ostatní se na něj doslova „vrhli“, že chtějí také. A tak jsme po celkem náročné půlhodině opouštěli obchod obtěžkáni knížkami. Každý si nakonec vybral tu svoji. A celí netrpěliví se ptali, kdy si je už budou moci vzít domů. A tak věřím tomu, že jsme alespoň jednomu z nich ukázali obraznou cestu za knížkami a že se snad vrátí buď sami, nebo s rodiči do obchodu znovu a třeba si i koupí další knížku.

*(Petra Řehouňková,
manažerka čtenářského klubu Chlumec nad Cidlinou)*

Stálá prosba o pomoc: Pokud vlastníte nějaké pěkné dětské knihy, které již nečtete, budeme velmi rádi, darujete-li je dětem z klubu. Uvítáme i jakýkoli finanční příspěvek na nákup dětských knih. Děkujeme.

*Irena Poláková
irena.polakova@novaskolaops.cz*

